

Zofia Antkiewicz

Czerwonogród

Miasta wielu religii.

Topografia sakralna ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej,
pod redakcją Melchiora Jakubowskiego, Maksymiliana Sasa
i Filipa Walczyny, Muzeum Historii Polski, Warszawa 2016, s. 41-43.

Czerwonogród

Czerwonogród, znany też jako *Castrum rubrum*¹, znajduje się na wzgórzu, położonym w dolinie, w pętli rzeki Dżuryn (ryc. V). Takie usytuowanie gwarantowało niegdyś bezpieczeństwo, teraz zapewnia niesamowitą malowniczość widoków. Uroku dodaje czerwonawy piaskowiec, z którego składają się tamtejsze skały, a dodatkowo w okolicy wzgórza znajduje się 16-metrowy wodospad. Co ciekawe, wodospad jest sztuczny, utworzony poprzez zmianę koryta rzeki ponad 300 lat temu. Legenda głosi, że zrobili to Turcy podczas oblegania Czerwonogrodu, wysadzając brzeg rzeki².

Historia Czerwonogrodu sięga IX w., kiedy był on siedzibą książąt ruskich. W 1340 r. został zdobyty przez Kazimierza Wielkiego i przyłączony do Polski wraz z Rusią Czerwoną³. W swojej historii należał do wielu rodów, m.in. Buczackich, Jazłowieckich, Daniłowiczów, Ponińskich czy Lubomirskich, był też przez jakiś czas miastem powiatowym województwa podolskiego. Podczas dwóch wojen światowych Czerwonogród uległ dużym zniszczeniom, a polska ludność została w 1945 r. wymordowana przez bojówki OUN-UPA⁴. Obecnie, jak to określił Grzegorz Rąkowski, *dawny Czerwonogród już nie istnieje*⁵. Ruiny kościoła i pałacu znajdują się na terenie postsowieckiego ośrodka kolonijnego o niskim standardzie. Sama wieś zdaje się jedynie miejscem spędzania weekendów i wypoczynku nad wodospadem.

Czerwonogród był osadą zamieszkałą w większości przez katolików. Pod koniec XVIII w. na 309 mieszkańców było 160 osób wyznania rzymskokatolickiego (51,8%), drugą siłą stanowili żydzi w liczbie 105 (34%), a najmniej, gdyż 44, było unitów (14,2%)⁶. W 1880 r., jak podaje *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, w mieście na 485 osób było 335 łacinników (73,2%), 104 osoby wyznania greckokatolickiego (21,4%) i 26 żydów (5,4%)⁷. Po I wojnie światowej, aż do 1945 r., większość mieszkańców stanowili Polacy⁸. *Skorowidz miejscowości dla roku 1921* podaje następujące dane: na 368 mieszkańców było 305 Polaków (84%) i 43 Rusinów (16%)⁹.

¹ B. Rozwadowski, *Czerwonogród*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, 1, Warszawa 1880, s. 845.

² http://www.polskiekresy.info/index.php?option=com_content&view=article&id=1103:czerwonogrodu-nie-znajdziemy&catid=128:ukraina&Itemid=512 (dostęp: 18 XII 2013).

³ B. Rozwadowski, *Czerwonogród*, [w:] *Słownik geograficzny*, 1, s. 845.

⁴ G. Rąkowski, *Podole*, Przewodnik krajoznawczo-historyczny po Ukrainie Zachodniej, 2, Pruszków 2007, s. 324–325.

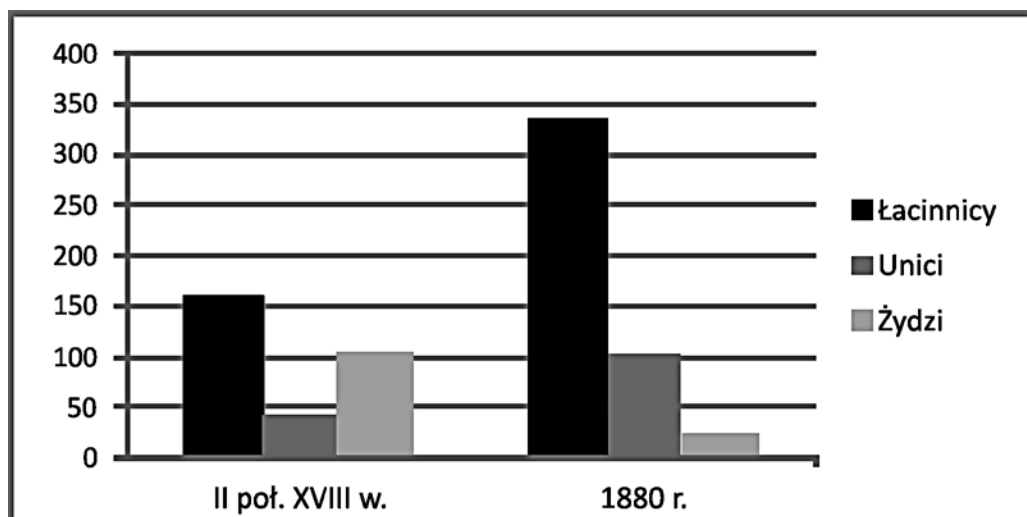
⁵ Tamże, s. 325.

⁶ Z. Budzyński, *Kresy południowo-wschodnie w drugiej połowie XVIII w.*, 1: *Statystyka wyznaniowa i etniczna*, Przemyśl–Rzeszów 2005, s. 49.

⁷ B. Rozwadowski, *Czerwonogród*, [w:] *Słownik geograficzny*, 1, s. 845.

⁸ G. Rąkowski, *Podole*, s. 325.

⁹ *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej. Opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych*, 15: *Województwo tarnopolskie*, Warszawa 1923, s. 22–23.

Wyk. 3. Struktura wyznaniowa mieszkańców Czerwonogrodu

Mapa 6. Czerwonogród na mapie WIG z oznaczeniem obiektów sakralnych: 1. kościół parafialny; 2. cerkiew pw. św. Mikołaja

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP ufundowany został przez Lisieckich w 1615 r. Konsekrowano go jednak dopiero w 1741 r.¹⁰ Ruiny kościoła znajdują się na wzgórzu, niedaleko pozostałości pałacu Ponińskich. W 1945 r. świątynia została spalona podczas rzezi polskiej ludności. Obok znajduje się krzyż ku pamięci zamordowanych 2 II 1945 r.

¹⁰ B. Rozwadowski, *Czerwonogród*, [w:] *Słownik geograficzny*, 1, s. 845.

Il. 11. Czerwonogród. Ruiny kościoła pw. Wniebowzięcia NMP

W drugiej połowie XVIII w. w rejonie Czerwonogrodu i Nagórzan znajdowały się również murowana cerkiew greckokatolicka pw. św. Mikołaja oraz murowana synagoga¹¹. Cerkiew istnieje do dzisiaj na terenie Nagórzan.

W 1846 r. Helena Ponińska założyła w miasteczku klasztor Sióstr Miłosierdzia, które miały zajmować się chorymi i sierotami¹².

W mieście istniał także klasztor Dominikanów, który wznosił i uposażył w 1444 r. Teodoryk Buczański¹³. Sto lat później starosta czerwonogrodzki Jerzy Jazłowiecki przeszedł na kalwinizm i rozpoczął proces zmiany kościołów na zbory, czemu sprzeciwiali się zakonnicy. W zemście za otwarcie wyrażaną dezaprobatę Jazłowiecki wypędził dominikanów z miasteczka i przejął ich majątek. Nigdy już do Czerwonogrodu zakonnicy ci nie wrócili¹⁴.

¹¹ B. Szady, *Geografia struktur wyznaniowych w Koronie w II połowie XVIII wieku*, Lublin 2010, s. 348.

¹² B. Rozwadowski, *Czerwonogród*, [w:] *Słownik geograficzny*, 1, s. 845.

¹³ S. Barącz, *Pamiętki jazłowieckie*, Lwów 1862, s. 30.

¹⁴ Tamże, s. 41–42.